

ULUS DEVLET İNŞASINDA BİR AYDIN: FALİH RIFKI ATAY

An Intellectual in the Nation State Building: Falih Rıfki Atay

Funda SELÇUK ŞİRİN*

ÖZET

Falih Rıfki Atay, imparatorluktan ulus devlete geçişte ulusun ve devletin yeniden inşası noktasında önemli isimlerden biridir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in en yakınındaki isimlerden biri olan Atay, hem Kemalizm'in teorileştirilmesi ve sistemleştirilmesi hem de halka açıklanması ve halkın bu ilkeler doğrultusunda inşası sürecine etkin bir şekilde katıldı. Özellikle gazeteyi Kemalizm'in halka götürülmesi ve benimsetilmesini sağlama noktasında yani Kemalizm'in propagandası için etkili bir araç olarak kullanan Atay'ın 1930'lardaki gezileri de son derece önemlidir. Geziler hem ulus devlet inşasında genç Cumhuriyet için en iyi örneği bulmak noktasında hem de halkın farklı rejimlere ve ülkelere dair bilgi kaynağı olması bakımından önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Falih Rıfki Atay, Kemalizm, Faşizm, Komünizm, ulus devlet inşası

ABSTRACT

Falih Rıfki Atay is one of the important names in the reconstruction of the state and nation in the process of transformation from empire to nation state. Atay, who was one of the closest names to the President Mustafa Kemal, participated both in the process of theorizing and systematizing Kemalism and in the process of explaining Kemalism to the public and the construction of the nation in accordance with these principles. He used the journal as an effective means of conveying Kemalism to the public and the adoption of Kemalism. His trips in 1930s are extremely important. Those trips had an important place in both discovering the best model for the young republic in the construction of nation state and being the source of information for the public about different regimes and countries.

Key Word: Falih Rıfki Atay, Kemalism, Fascism, Communism, Nation State Building

Giriş

Bir imparatorluk çocuğu olarak 1893'de İstanbul'da doğan Falih Rıfki Atay, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yılları ile Cumhuriyet tarihinin önemli gelişmelerine yakından tanıklık etti. İlk gençlik yıllarından itibaren farklı dergilerde ve gazetelerde yazan Atay, edebiyatçı kimliğinin yanı sıra gazeteci ve siyaset adamı olarak da önemli bir yere sahiptir. Atay, genç bir İttihatçı olarak 1913'de Tanin gazetesinde başladığı gazetecilik mesleğini farklı gazetelerde 1971'de ölünceye kadar sürdürdü. Gazeteyi toplumu aydınlatacak, bilgilendirecek ve onun bilgi ve görgüsünü artırmak noktasındaki en önemli

* Dr. Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

araçlardan biri hatta bir okul olarak gören Atay, bu yaklaşımı ile Yeni Osmanlılar geleneğinin özellikle de Şinasi'nin devamı olarak da değerlendirilebilir.¹

Gazeteciliğe Tanin'de başlayan ilerleyen yıllarda İttihatçıların gençlik kolları ve Türk Gücü Derneği'ne üye olan böylelikle İttihatçılarla organik bir ilişki de kuran Atay, bu ilk gençlik yıllardan itibaren siyaset ile iç içe oldu.² İmparatorluğun bekası için İttihatçıları ve onların Batılılaşma politikalarını destekledi. Gazeteyi İttihatçıların propagandası için etkili bir araç olarak kullanan Atay, bu çabası ile bir kamuoyu yaratmaya çalıştı.³ Bu yıllarda Atay'ın düşünsel gelişimi üzerinde etkili olan isim Ziya Gökalp'tır. Atay, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Genel Merkez üyesi ve gençlerin eğitiminden sorumlu olan Gökalp'ın hem seminerlerini hem de yayınlarını yakından takip etti.⁴

I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Dâhiliye Nezareti'nde Talat Paşa'nın yanında Türkçe Kâtibi olarak çalışmaya başlayan Atay,⁵ I. Dünya Savaşı'nda ise Bahriye Nezareti'nde Cemal Paşa'nın Kalemi Mahsus Müdür Muavini olarak çalışmaya başladı.⁶ Savaşın ilerleyen yıllarında Paşa ile birlikte Kanal Cephesi'nde bulundu.⁷ Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'ndan yenik olarak ayrılmasından sonra imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması sonun başlangıcı oldu. Ateşkesin ardından İtilaf Devletleri tüm yurttan işgale başladı. Milli Mücadele yıllarının ateşli Ankara hükümeti taraftarı Atay, bu ilk günlerden itibaren Anadolu'da başlayan hareketi destekledi. 20 Eylül 1918'de yakın arkadaşlarıyla çıkarmaya başladıkları Akşam gazetesinde Milli Mücadele yanlısı yazılar kaleme alan Atay, Anadolu'da düşmana karşı verilen mücadeleyi İstanbul'da basın üzerinden vererek Milli Mücadele için kamuoyu oluşturdu.⁸

Milli Mücadelenin kazanılmasından ve 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Atay için de yeni bir dönem başlamış oldu. İmparatorluktan ulus devlete geçişte Atay, basını sistemin kendini yeniden üretmesi noktasında önemli bir ideolojik aygıt olarak kullandı.⁹ İmparatorluktan Cumhuriyete geçiş sürecinde Atay, imparatorluğu kurtarmaktan, yeni bir devlet ve ulus inşasını sağlamak yönünde bir problematik geliştirdi. Gazeteyi bu noktada etkili bir araç olarak kullandı. Artık Atay için en temel amaç ulusu ve devleti kurmak ve yaşatmak oldu.

Bizzat Mustafa Kemal tarafından Ankara'ya milletvekili olarak çağrılan Atay, İkinci Meclis'e Bolu milletvekili olarak girdi. 1927'ye kadar bu şehirden 1927-1950 yılları arasında ise Ankara'dan milletvekili olan Atay,¹⁰ Zekeriya Sertel ile birlikte Mustafa Kemal'in isteği ile Hâkimiyeti Milliye gazetesini yeniden düzenleyerek çıkarmaya başladı.¹¹ Atay, 1934'te Ulus olarak adı değiştirilen ve iktidarın resmi yayın organı olan gazetede uzun süre başyazarlık yaptı. Bir gazeteci milletvekili olarak

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1988, s.159-220; Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, İstanbul 2000, s. 283-291.

² Falih Rıfkı Atay, **Batış Yılları**, Ankara 1963, s.60-74.

³ Birkaç örnek için bkz. Falih Rıfkı, "*Tasallüfe Dair*", **Tanin** 15 Teşrinisani /Kasım 1913; Falih Rıfkı, "*Yeni Şey*", **Tanin** 24 Kânunusani /Ocak 1914.

⁴ Atay, **age**, s.70-72., Falih Rıfkı Atay'ın düşünsel gelişimi ve kavram dünyası ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Funda Selçuk Şirin, Falih Rıfkı Atay (1893-1950) Ankara 2009, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı yayınlanmamış Doktora Tezi.

⁵ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi**, Dosya No: 37539, Kutu No: 4, Sicil No: 463.

⁶ **T.B.M.M. Arşivi**, Dosya No: 37539, Kutu No: 4, Sicil No: 463.

⁷ Cemal Paşa'nın karargâhında Yedek Subay olarak çalışmaya başlayan Atay, bölgede yaşanan gelişmelere yakından tanıklık eder. Yazar, hem bu gözlemlerini hem de Cemal Paşa'nın Şam'daki faaliyetlerine ve İmparatorluğun Kanal Cephesi'ndeki politikalarına dair değerlendirmelerini, 1918'de Şam'da iken kaleme aldığı Ateş ve Güneş ile 1932'de yayınladığı Zeytindağı isimli kitaplarında dile getirir. Ateş ve Güneş 1918'de Osmanlıca olarak kaleme alınmış ve yayınlanmıştır. 1918'de yazılmasına rağmen ancak 1932'de Türkçe olarak yayınlanan Zeytindağı'nın son bölümüne Ateş ve Güneş'ten çok az bir bölüm Türkçe olarak yayınlanır. Ateş ve Güneş, tam metin olarak ilk kez Türkçeye Muammer Sarıkaya tarafından çevrildi. Bkz., **Ateş ve Güneş**, Osmanlıcadan çeviren Muammer Sarıkaya, İstanbul 2008.

⁸ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Ankara 1961, Cilt: I, s.85-87. Bu yazılara bir kaç örnek için bkz. Falih Rıfkı, "*Bir Havadis Münasebetiyle*", **Akşam** 22 Mart 1919; Falih Rıfkı, "*Bedbaht İzmir*", **Akşam** 18 Mayıs 1919.

⁹ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İstanbul 1989, s. 28-30.

¹⁰ **T.B.M.M. Arşivi**, Dosya No: 37539, Kutu No: 4, Sicil No: 463.

¹¹ Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım (1905-1950)**, İstanbul 1968, s. 105-116.

Hâkimiyeti Milliye gazetesi, Atay'ın ulus devlet inşasında bu sürece en etkili şekilde katılmasını sağlayan araç oldu. Atay, ilk günden itibaren yazılarını Türk inkılabının hizmetine sunarak, Türk halkının muasır medeniyet seviyesini yakalaması için çaba sarf etti.

Cumhuriyetin ilanından sonra yönetici elitler, Türk toplumunu muasır medeniyet seviyesine çıkarmak amacıyla hemen hemen her alanda radikal sayılabilecek bir inkılap sürecini başlattı. 1930'lara kadar devam eden bu süreç içinde önemli adımlar atılmış olsa da yapılan düzenlemeler daha çok yönetici elitler ve onlara yakın çevreler arasında benimsendi. Genç Türkiye Cumhuriyeti, 1930'lu yıllara tüm dünyayı etkileyen dünya ekonomik bunalımının gerek iktisadi gerekse de siyasal etkileri altında girdi. İktidar bir yandan iktisadi sıkıntılar karşısında halkın artan tepkisini önlemek için çareler ararken, diğer yandan inkılâbın ideolojisinin kurumsallaşması sürecine hız verdi.¹² Ancak hem o güne kadar yapılan radikal düzenlemeler hem de iktidarın tüm çabasına rağmen özellikle ekonomik alandaki sıkıntıları hafifletecek girişimlerin yapılamaması halkın tepkisini artırmaktaydı. Ayrıca, 1930'lu yılların başında iktisadi sıkıntıların yanında, Ağrı'da ve Irak ile Suriye sınırına yakın bölgelerde çıkan isyan ve karışıklıklar da, kısa sürede bastırılmasına rağmen, iç huzursuzluğu artırmaktaydı.¹³

Halkın tepkisini ve hoşnutsuzluğunu yakından gören Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, iktidar fırkası dışında yeni bir fırka kurarak, siyasi gerilimi hafifletmek, rejime yönelik eleştirilerin ve hoşnutsuzluğun açığa çıkmasını sağlamak istedi. Bu pratik amaçlar doğrultusunda 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu.¹⁴ Yeni fırka hükümete karşı artan tepkiler nedeniyle halkın yoğun ilgisini çekti. Bu ilginin en açık göstergesi, Fethi Okyar'ın İzmir gezisi oldu. Ancak bu gezi olaylı bir şekilde son buldu.¹⁵ Nitekim geziden kısa bir süre sonra konu ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ile yapılan görüşme sonunda SCF, 17 Kasım 1930'da resmen feshedildi.

1930'ların iç siyaset ve uluslar arası ortamdaki gelişmeler bağlamında son derece hareketli geçen ortamında Cumhuriyet yönetici elitleri, hem halkın artan tepkisi ve yeni bir fırkaya karşı gösterdiği ilgi hem de uluslara arası gelişmelerin Türkiye üzerindeki etkilerinin de bir sonucu olarak her alanda yoğun bir inşa sürecine girdi. Falih Rıfki Atay, sürecin etkili unsurlarından bir olarak karşımıza çıkar. Atay'ın süreç içindeki etkinlik alanını iki ana başlık altında inceleyebiliriz. Bunlardan ilki; Kemalizm'in tanımlanması, teorileştirilmesi süreci; diğeri ise bu ideolojinin halka götürülmesi ve benimsetilmesi noktasındaki etkisidir. İktidarın yapmak istediği tüm yeni uygulamalar ve düzenlemelerin habercisi, açıklayıcısı ve benimseticisi olma noktasında önemli bir yerde duran Atay, gazetede köşe yazılarını bu amaç için etkili birer vasıta olarak kullanarak, sistemin kendini yeniden kurması sürecine katkıda bulunur.

Falih Rıfki Atay ve Kemalizm

Kemalizm'in teorileşmesi ve sistemleştirilmesi noktasındaki önemli adımlar arasında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 10–18 Mayıs 1931 tarihleri arasında düzenlediği III. ve 9–16 Mayıs 1935 tarihleri arasında yapılan IV. Kurultayları önemli bir yere sahiptir. Her iki kurultay da hem CHF'nin iç

¹² Taha Parla, **Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku**, Cilt: 3, İstanbul 1995, s. 22.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz., **Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938)**, Ankara, 1972. Atay, isyanı "içeride hazırlanmış ve halkın bir kısmının desteklediği bir hareket değil, dışarıda bir merkezde toplanan ve silahlanan çetelerin olayı olarak" değerlendirir. "Şarkta" **Hâkimiyeti Milliye**, 10 Temmuz 1923; "Asker Olmayan Yerde Halk Cumhuriyeti Müdafaa Etmiştir", **Hâkimiyeti Milliye**, 14 Temmuz 1930, s.1. Atay'ın konu ile ilgili bu yazıları incelendiğinde isyanı iktidar lehine etkili bir propaganda unsuru olarak kullandığı görülmektedir. Yazar bu haberle sürekli olarak halkın ve hükümetin birlikte hareket ettiğini vurgular.

¹⁴ Serbest Cumhuriyet Fırkası ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz., Süreyya İlmen, **Dört Ay Yaşamış Olan Zavallı Serbest Fırka**, İstanbul 1951; Walter F.Weiker, **Political Tutelage and Democracy In Turkey The Free Party and Its Aftermath**, Leiden 1973; Ali Fethi Okyar, **Serbest Fırka Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi**, İstanbul 1987; Ahmet Ağaoğlu, **Serbest Fırka Hatıraları**, İstanbul 1994; Fethi Okyar'ın Anıları-Atatürk Okyar ve Çok Partili Türkiye, Haz. Mehmet Seyitdanlıoğlu, Ankara 1997. Çetin Yetkin, **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İstanbul 1997. Abdülhamit Avşar, **Serbest Cumhuriyet Fırkası (Bir partinin Kapanmasında Basının Rolü)**, İstanbul 1998; Cemil Koçak, **Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası: Tarih Yazımında Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İstanbul 2006.

¹⁵ Weiker, *age*, s.96-99; Ağaoğlu, *age*, s.57.

yapılanması hem de inkılâbın ideolojisinin belirlenmesi noktasında önemlidir.¹⁶ III. Kurultayın 13–14 Mayıs tarihli oturumlarında yeni fırka programı kabul edildi. Programın esasları vatan, millet, devletin esas teşkilatı ve amme hukuku başlıklı maddelerle şekillenirken, fırkanın ana vasıfları kısmında ise Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılâpçılık yani daha sonra Altı Ok olarak adlandırılacak olan ilkeler kabul ediliyordu. Bu ilkeler arasında aslında yeni olan Devletçilik ve İnkılâpçılık'tır. Diğer ilkeler daha önceki programda bir şekilde ifade edilmişti. Böylece inkılap fırkasının ana prensipleri ortaya konulmuş oluyordu.¹⁷ CHF'nin 1931'deki kurultayında fırkanın hemen hemen her alanda etkinliğini ve otoritesini temin edecek düzenlemeler yapıldı. Özellikle inkılâbın ideolojisinin oluşturulması noktasında hem program hem de tüzükte yapılan yeniliklerle inkılabın ideolojisi bağlamında bir propaganda sürecine de zemin hazırlanıyordu.

IV. Kurultay sonunda hazırlanan programda ise, herhangi bir şekilde sağ ve sol ideolojilerden uzak durularak yeni ve özgün bir yol olan Kemalizm vurgusu üzerinde duruldu. 1931'deki kurultaydan farklı olarak 1935'te Genel Sekreter Recep Peker'in öncülük ettiği parti devlet birlikteliği üzerinde çok daha kuvvetli bir şekilde durulmakta ve bizzat Genel Sekreter tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin bir parti devleti olduğu, partinin devletle birlikte çalıştığı vurgulandı. Dönemin üzerinde en çok konuşulan konulardan biri olan plan kavramı hem ekonomik hem de sosyal ve kültürel alandaki tüm atılımlar için kullanılmıştır.¹⁸ 1935'deki programda Kemalizm'in halka benimsetilmesi bağlamında özellikle kitap, dergi ve gazete gibi propaganda sürecinde etkili olabilecek araçların kullanılmasının zorunluluğu üzerinde durularak, kentlerde ve köylerde kitapsarayları, okuma odaları, evleri kurulması kararlaştırıldı.¹⁹ Her iki kurultay sonunda hazırlanan 1931 ve 1935 programlarının oluşturulma sürecinde pek çok yabancı parti programı gözden geçirilmiştir.²⁰

Cumhuriyet yönetici elitleri ulus devlet inşasına öncelikli olarak ideolojinin sistemleştirilmesi, kurumsallaştırılmasıyla başladı. CHF'nin 1931'deki kurultayında hazırlanan fırka program ve tüzüğünde altı ilke halinde belirlenen inkılabın ideolojisinin sistemleştirilmesi bağlamında 1930'lu yıllar hem bireysel hem de grup olarak çeşitli girişimlerin yaşandığı bir yıl oldu. Kadro ve Ülkü dergileri gibi önemli grup çalışmaları dışında CHF çevresinden pek çok kişi Kemalizm üzerinde durarak ideolojik yapılandırma sürecine katılmaktaydı.²¹ Ancak bu girişimler beraberinde Kemalizm'e dair farklı yaklaşımları da gündeme getirdi. Nitekim Kadro daha çok ekonomik devletçi ağırlıklı bir Kemalizm tanımlaması yaparken, Ülkü daha çok halkçı, devletçi ve otoriter bir Kemalizm yaklaşımı sergilemekteydi.²² Atay da Kemalizm'in hem tanımlanması hem de halka götürülerek ona benimsetilmesi noktasındaki önemli isimlerden biridir.

Falih Rıfki Atay'ın bu yıllardaki Kemalizm tanımı içindeki önemli vurgularından biri inkılabın ideolojisinin durağan olmadığı daima hareket halinde olduğudur. Atay'a göre, inkılap ilk günlerdeki heyecanını kaybetmemeli, dinamik olmalıdır. Halk Fırkası'nın hiçbir zaman "*müdafaa değil, her zaman taarruz yapması gerektiğini*" düşünen yazar, fırkanın en çok korkması gereken durumunun ise "*kendi saflarındaki sükun*" olduğuna işaret eder.²³ Yazara göre, inkılab henüz tamamlanmamıştır. Bu nedenle de inkılap fırkasına "*hareket, hizmet ve muvaffakiyet*" şeklinde özetlenebilecek büyük görevler düşmektedir.

¹⁶ Fahir Giritlioğlu, **Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii**, Ankara 1965, Cilt: I, s.90; Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923–1931)**, Ankara 1981, s.307–322.

¹⁷ Giritlioğlu, **age**, Cilt:I, s.90; Tunçay, **age**, s.307–322.

¹⁸ Giritlioğlu, **age**, Cilt:I, s. 102–109.

¹⁹ Parla, **age**, s.28–46.

²⁰ Tunçay,, **age**, s.312–313.

²¹ Tekin Alp, **Kemalizm**, İstanbul 1936, Mehmet Şeref Aykut, **Kamâlizm**, İstanbul 1936; Saffet Engin, **Kemalizm İnkılabının Prensipleri**, İstanbul 1938, pek çok kişi bu konudaki görüşlerini ortaya koyup Kemalizm'in teorileştirilmesine katkıda bulunurken, diğer yandan da özellikle; Recep Peker, Mahmut Esat Bozkurt, Yusuf Hikmet Bayur ve Yusuf Kemal Tengirşek'in devrim tarihi dersleriyle Kemalizm'in içi doldurulmaya çalışılıyordu., Tunçay, **age**, 327–330.

²² Hakkı Uyar, **Resmi İdeoloji Ya da Alternatif Resmi İdeoloji Oluşturmaya Yönelik İki Dergi: Ülkü ve Kadro Mecmualarının Karşılaştırmalı İçerik Analizi**, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 74 (Güz 1997), s. 190.

²³ Falih Rıfki, "*Fikir Kavgası*", **Hâkimiyeti Milliye**, 3 Temmuz 1931.

Görüldüğü gibi Atay, Kemalizm'in öncelikli olarak dinamik bir karaktere sahip olması gerektiğini gündeme getirir. Bu özellikler aynı zamanda inkılap fırkasının da en temel vasfı olmalıdır.

Falih Rıfki Atay'ın Kemalizm tanımı çerçevesinde üzerinde durduğu diğer bir kavram da disiplin ve otoritedir. Atay'a göre otorite, "*devletin hürriyetidir.*"²⁴ Disiplin ve otorite Atay'ın bu yıllardaki en öncelikli ve yoğun bir şekilde kullandığı kavramlar arasında yer alır. Her iki kavram da inkılabın ideolojisinin olduğu kadar inkılap fırkasının özellikleri arasında olmalıdır.

Atay, halkın ve ulusun inşası sürecinde otoriter bir yapıdan yandır. Nitekim O'nun bu yıllardaki köşe yazılarında sık sık dile getirdiği söylemlerinden biri de dünyanın ekonomik kriz dışında bir demokrasi krizi de yaşadığıdır. Atay'a göre "*otorite ve disiplin her türlü idarede koruyucu ve kurtarıcı vasıtalar.*"²⁵ Bir millet ve memleket yaratmak amacıyla olan Türk inkılapçıları da bu vasıtalarından yararlanmalıdır. Aslında Atay'ın bu yaklaşımı üzerinde dünya ekonomik krizi sonrası şekillenen uluslar arası ortam etkilidir. Ekonomik bunalımın etkisi ile pek çok ülkede devletin her alandaki etkinliğinin arttığı, parlamenter sistemlere karşı bir güvensizliğin yaşandığı ve daha otoriter yapıların gündemde olduğu bir dönemde, Türkiye de doğal olarak bu durumdan etkilendi. CHF'nın Üçüncü ve Dördüncü Kurultayı'nda alınan kararlarla da devletin her alandaki etkinliğinin ve otoritesinin artması sağlanıyordu. Atay da yeni bir vatan için yeni bir halkın yaratılması gerektiğini, bu süreçte ise otoriter bir devlet yapısının zorunlu olduğunu düşünür. Nitekim Atay'a göre, "*hürriyet cumhuriyetçinindir. Cumhuriyetçilerin iktidarını ve otoritesini zaafa uğratan her şeyle*"²⁶ etkili bir şekilde mücadele etmeleri zorunludur. Bu mücadelenin hiç şüphesiz ki en önemli basamağı inkılabın ideolojisini sistemleştirmek ve onun doğrultusunda halkı inşa etmektir.

Falih Rıfki Atay'ın Kemalizm tanımında 1930 ve 1932 yılları arasındaki gezileri önemli bir yerde durur. Atay, ilk olarak 1931 yılı içinde Faşist Roma, Kemalist Tiran, Kaybolmuş Makedonya;²⁷ Yeni Rusya²⁸ ve Denizaşırı²⁹ isiminde gezi notlarından oluşan üç kitap yayınladı. Her üç gezinin amacı da, genç cumhuriyete farklı alanlarda iyi ve başarılı örnekler bulmaktı. Bu geziler arasında sadece Denizaşırı kitabına konu olan Latin Amerika gezisi, 1927 yılında yapıldı. Atay, gezi ile ilgili bazı notlarını 1927 yılında Hâkimiyeti Milliye'de yayınlamış, 1931'de ise bu geziye dair gazetede yayınlamadığı notlarını da ekleyerek Denizaşırı kitabını yayınladı.

Geziler sırasındaki gözlemlerini hem köşe yazısı hem de kitap olarak yayınlayan Atay'ın özellikle dönemin iki otoriter devleti; İtalya ve Sovyet Rusya'ya yaptığı gezileri son derece önemlidir. Gezilere dair gazete yazıları ve kitaplarında Atay, her iki rejim ile Kemalizm'i benzerlikler ve farklılıklar yönünden karşılaştırıldığı gibi, Kemalizm'i tanımlamaya da çalışır.³⁰ Ayrıca bu geziler hem yönetici elitlerin hem de halkın bu ülkelere dair bilgi kaynağı da olur. Aslında Atay'ın geziler sırasındaki en temel problemi Türkiye'deki rejim için en iyi örneği bulmaktır. Nitekim Atay'a göre her iki rejim de farklı yönleriyle ve özellikle de ideolojilerini sistemleştirmek, bunu halka götürmek ve bir kadro yaratmak için kullandığı metotlar bakımından Kemalizm için iyi birer örnek niteliğindedir.

Falih Rıfki Atay'a göre, Türk inkılabının ve ideolojisinin öncelikli meselelerinden biri kadrodur. Hem Faşizm hem de Komünizm bu noktadan bakıldığında Kemalizm'e göre çok şanslıdır. Atay, Faşizm'in başarısının en büyük nedenlerinden birinin Mussolini'nin istediği kadroyu hazır bulması olduğunu düşünür. Bu açıdan yazar, Mustafa Kemal'i ve Türk inkılabını talihsiz olarak değerlendirir. Türk inkılabının kadrosunu yaratmasının zorunluluğunu ise, "*Zarar halktan değil yarı münevverlerde,*

²⁴ Falih Rıfki, "*Otorite*", **Hâkimiyeti Milliye**, 21 Temmuz 1931; Atay, Kurtuluş, s.85.

²⁵ Falih Rıfki, *agm*, **Hâkimiyeti Milliye**, 21 Temmuz 1931.

²⁶ Falih Rıfki, "*Hoş Görülük*", **Hâkimiyeti Milliye**, 22 Temmuz 1931

²⁷ Falih Rıfki Atay, **Faşist Roma, Kemalist Tiran, Kaybolmuş Makedonya**, Ankara 1931.

²⁸ Falih Rıfki Atay, **Yeni Rusya**, Ankara 1931.

²⁹ Falih Rıfki Atay, **Denizaşırı**, İstanbul 1931.

³⁰ Tunçay, Atay'ın 1931'de yayınladığı Denizaşırı, Yeni Rusya ve Faşist Roma Kemalist Tiran ve Kaybolmuş Makedonya isimli çalışmalarının CHP'nin rejimin sistemleştirilmesi ve teorileştirilmesi sürecinde önemli bir yere sahip olduğunu söyler. Bu gezilerin devamı olan 1932 tarihli Moskova Roma kitabının da aynı öneme sahip olduğunu yazan Tunçay, bu noktada Atay'ın önemli bir yere sahip olduğunu düşünür. Tunçay, *age*, s.312-313.

mürtecide, şahsi hırsları için ilmi bile hareketleri gibi senede yüz şekle sokan tam münevverlerden geliyor. Eğer iyi kadrolu bir fırka disiplin ve kontrolü olmazsa cehil kadar ilim de zarar verir.”³¹ yönündeki açıklaması ile ortaya koyar. Dolayısıyla Kemalizm’in ilk ve en öncelikli sorunu kadrosunu yaratmaktır. Çünkü bu kadro her alanda öncü olacağı gibi bir yığından ulusu da yaratacak olandır. Atay’ın bu seçkin tavrı dönem aydınlarının sık sık dile getirdiği bir yaklaşım tarzına en iyi örneklerden biridir. Nitekim Atay’ın konuya dair görüşlerini dile getirdiği bu günlerde Şevket Süreyya Aydemir’in İnkılap ve Kadro³² başlıklı konferansı üzerinden konu ile ilgili bir tartışma da gündeme getirilmişti.

Falih Rıfki Atay, Faşizm ve Komünizm’in başarısının öncelikli nedenini inkılap kadrolarını oluşturmalarına bağladığı gibi “disiplin ve otoriteyi” gayet iyi bir şekilde kullanmalarına da bağlar.³³ Özellikle İtalya’da gençlerin “otoriter bir doktrin olduğunu belirttiği Faşizm” doğrultusunda disipline edilmesi yazarın üzerinde en çok durduğu ve dikkat çektiği konudur. Türkiye’deki iktidarın dikkatini bu iki duruma çekmek isteyen Atay, otoriter bir devlet anlayışından yana olduğunu açık bir şekilde ortaya koyar. “Demokrasi ve liberalizm realite tarafından bin kere mağlup edilmiştir. İleriye gitmek için dolaşık iniş çıkışlar yerine kestirme yollar kestirme köprüler aranmalıdır.”³⁴ Atay, bu yaklaşımı nedeniyle Türkiye’nin dünyanın içinde bulunduğu bunalımın temel nedeni olan liberalizm ve demokrasiyi değil, iki otoriter devlet olan İtalya ve Sovyet Rusya’yı örnek almasından yanadır.

Falih Rıfki Atay’a göre, Kemalizm bir “vatan siyasetidir”. Bu vatan siyasetinin sağlıklı ve başarılı şekilde sürdürülebilmesi için “sınıflarla bölünmek, fırkalara parçalanmak gibi milli enerjinin verimini yarıya düşüren hastalıklardan”³⁵ uzak durulmasının zorunluluğu Atay tarafından sık sık dile getirilir. Yazara göre, Kemalizm’in geleceği için halkın CHF etrafında toplanması, sınıfsız bir toplum anlayışının benimsenmesi ve tek fırkanın sıkı kontrolü altında inkılap neslinin yetiştirilmesi gerekmektedir. Görüldüğü gibi Atay, otoriter bir devlet yapısından yana olduğu gibi, tek partili rejimi de savunur. Atay, bu durumun gerekçesini de; yıllar sonra kaleme aldığı İnanç isimli kitabında “Ben Atatürk’ün tek parti rejimini, Atatürk devrimciliği Türk milletini Batı medeniyet toplumlarının bütün hak ve hürriyetlerine kavuşturacağı için, bu devrimleri çok partili demokratik rejimle yürütmek imkansız olduğu için savundum.”³⁶ diyerek dile getirir. Atay, ne halk ne de ülkenin içinde bulunduğu ortamın çok partili bir hayata uygun olmadığını düşünmektedir. İnkılap nesillerinin ancak böylesi bir ortamda yetiştirilebileceğini savunur.

Falih Rıfki Atay, Kemalizm’in en öncelikli sorununu böylece ortaya koyduktan sonra her iki rejim ile karşılaştırma yaparak Kemalizm’i açıklamaya, tanımlamaya da çalışır. Faşizmi; “ülkedeki sınıfların kavgasını önlemek ve bunları birbirleri ile uzlaştırmaya çalışmak olarak” değerlendiren Atay, Kemalizm’in ise; “henüz sınıf kavgası doğmamış bir toplumda demokrasi salgınlarının menedilmesi yönünde bir hareket içinde” olduğuna dikkat çeker. Yazara göre, Türkiye’de “Garplı ve Şarklı” olmak üzere iki sınıf bulunmaktadır. Türk inkılabının amacı ise, Türk halkının “garplılışmasını” sağlamaktır. Ancak bu yapılırken Batılı toplumlardaki sınıf kavgası ve demokrasi gibi “hastalıklar” alınmamalıdır.³⁷ Nitekim “Kemalizm, batmış bir devletin mezarı üstünde, onu batıran bütün kuvvetlere karşı milli bir

³¹ Atay, *age*, s.45.

³² Bu konferans daha sonra genişletilerek kitap olarak yayımlanır. Şevket Süreyya Aydemir, *İnkılap ve Kadro*, Ankara 1932.

³³ Atay, *age*, s.12-14.

³⁴ Atay, *age*, s.25.

³⁵ Falih Rıfki, “*Fırkada*”, *Hâkimiyeti Milliye*, 14 Kânunuevvel/Aralık 1932.

³⁶ Falih Rıfki Atay, *İnanç*, İstanbul 1965, s.Önsöz.

³⁷ Atay, *Faşist Roma*,..., s.30. Falih Rıfki’nin İtalya ve Rusya gözlemleri sonunda kaleme aldığı kitapları ile ilgili bazı değerlendirmeler için bkz., Sina Akşin, “*Falih Rıfki Atay’ın Atatürk Dönemi Gezi Kitaplarında Ulusçu Öğeler*”, *Tarih ve Milliyetçilik I. Ulusal Tarih Kongresi Bildirileri*, Mersin 1999, s.99-103. Akşin, Falih Rıfki’nin her iki kitabındaki üslubunu da beğenmez ve yazarı tutarlı bulmaz. Özellikle Faşizm tanımlamasını gerçekten uzak olarak değerlendirir ve yazarın totaliter bir eğilim içinde olduğunu belirtir. Falih Rıfki’nin hem Faşizm hem de Komünizm algısının gerçeği ne kadar yansıttığı tartışmalıdır. Zaten yazarın derdi de ideolojik olarak ne Faşizm ne de Komünizm’dir. O, her iki rejimin de özellikle halkı inşa metotlarıyla yakından ilgilenir. Dünyanın içinde bulunduğu buhranı kapitalizm ve demokrasinin krizi olarak değerlendiren Falih Rıfki, pek çok ülke gibi, buhrana alternatif olarak görülen iki rejim ile yakından ilgilenir. Diğer bir çalışma için bkz., Alper Bakacak, “*Falih Rıfki Atay’ın Düşünce İkliminde Kemalizm*”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmalar Dergisi*, Sayı:2, Güz 2005, s. 145-156.

kurtuluş hareketi olarak başlamıştır ve bu milletin medeniyetini ve hemen bütün müesseselerini değiştiren bir hareket olarak devam etmektedir.”³⁸ Görüldüğü gibi Atay’ın Kemalizm tanımı çerçevesinde üzerinde durduğu en önemli iki özellik milli bir karaktere sahip olması ve halkın batılılaşmasını amaç edinmesidir.

Falih Rıfki Atay, hem Sovyet Rusya hem de İtalya’nın Türk inkılabı için iyi bir örnek olabileceğini düşünürken, aynı zamanda Kemalizm’in özgünlüğüne de dikkat çeker: “Biz ne Komünistiz, ne Faşistiz. Biz Kemalistiz. Bizim Rusya’da ve İtalya’da sevdiğimiz şey bizim işimize yarayacak ihtilalci terbiye ve inkişaf metotlarıdır.”³⁹ Atay, bu açıklamalarıyla aynı zamanda geziler sonundaki değerlendirmeleri nedeniyle kendisine yöneltilen Komünist ya da Faşist olduğu yönündeki suçlamaları da cevaplamak ister ve kendisinin Kemalist olduğunu belirtir. Kendilerinin tüm çabasının “Yeni Türkiye gençliğini misalcilikten, örnekçilikten, modelcilikten Osmanlı taklitçiliğinden uzak tutmak” olduğunu vurgulayan Atay, Türk halkının özgün ideolojisi oluşturulurken diğer pek çok ideolojinin tecrübelerinden yararlanılmasının da gerekliliğine işaret eder. Yazarın, İtalya, Sovyet Rusya rejimlerine ve diğer pek çok rejime dair gözlemleri de bu bağlamda önemli bir görevi yerine getirmektedir. Ancak tüm bu tecrübelere rağmen, Kemalist genç nesil, “taklitten uzak, hür ve özgün bir kafaya” sahip olmalıdır.⁴⁰ Atay, inkılabın özgünlüğü noktasında Batıdan da hangi ölçüde yararlanılması gerektiğini ortaya koyar. “Garp bize ancak ilim ve teknik yardımı yapabilir. Bize kılavuzluk edebilir ve muhtaç olduğumuz madde cihazlarını verebilir. Fakat milli Türkiye, ancak Türk kafasının ve Türk ruhunun yoğurup yarattığı yepyeni bir eser olacaktır.”⁴¹ Atay’ın bu yaklaşımı üzerinde Ziya Gökalp’ın kültür ve medeniyet ayrımı etkilidir.⁴² Batıdan ancak medeniyetin yani evrenselin alınacağı, özün yani yerli, milli kültürün korunması vurgusu bu tarihlere Türk modernleşmesine dair sıklıkla üzerinde durulan bir yaklaşımdır.

Falih Rıfki Atay’a göre, bu esaslar göz önüne alınarak şekillenen “altı ok Kemalizm davasının tezatsızlığını, aydınlığını, bütünlüğünü ve milli karakterini vücuda getiren altı disiplindir. Herhangi biri zayıfladığı zaman dava, özülüğünü ve yaratıcılığını kaybeder”. İktidarın belirlediği altı ilkenin birbirleriyle olan ilişkilerine ve Kemalizm’in ancak bu ilkelerin tamamının bir arada olmasıyla varlığını sürdüreceğine dikkat çeken Atay, Kemalizm’i ise; “canlı, şuurlu bir kültür” olarak tanımlar.⁴³ Atay, bu şuurlu ve canlı kültürü, Osmanlı ıslahatlarından “inkılapçı hassa” nedeniyle ayırırken diğer pek çok rejimden de “Türk milletinin öz benliği ve öz dehası saf kalarak yeni bir normlar cemiyeti” yaratmak noktasında ayırır.⁴⁴ Görüldüğü gibi Atay, Kemalizm’i Türk milletine özgü, halkın yeni değerlerle toptan inşasını amaç edinen bir ideoloji olarak değerlendirir. Bu tanımda özellikle “öz benliğin” yani Türk kültürünün korunarak, halkın batılılaşması vurgusu dikkatten kaçmamaktadır. Dolayısıyla yazar, Kemalizm’i Gökalp’ın, kültür ve medeniyet ayrımı bağlamında da değerlendirir. Yani amaç; Türk kültürünü koruyarak halkın batılılaşmasını sağlamak, onu belirlenen ilkeler doğrultusunda iktidarın öncülüğünde ve denetiminde inşa etmektir. Atay tam da bu noktada Kemalizm’i “geri bir Asya memleketinden muasır bir devlet ve ileri bir millet müessesesi yaratmış bir medeniyet değiştirme hareketi” olarak da tanımlar. Atay’ın Türk halkına özgü ve Türk toplumunun batılılaşmasını amaç edinen bir ideoloji olarak tanımladığı Kemalizm’in aynı zamanda “Batıyı taklit etmemesi ve Batının bünye hastalıklarından da” korunması gerekmektedir.⁴⁵ Atay için bu hastalıkların başında sınıf kavgaları, demokrasi ve liberalizm gelmektedir.⁴⁶ Nitekim yazara göre, dünyanın içinde bulunduğu sıkıntının asıl sorumlusu liberalizm ve demokrasidir. Bu nedenle de

³⁸ Atay, *age*, s.9.

³⁹ Atay, *age*, s. 45.

⁴⁰ Falih Rıfki, “Türkiye’nin Hür Kafası”, *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Ağustos 1933., “İnkılabımızın Kökleri”, *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Teşrinievvel/Ekim 1933; “Cumhuriyet Nesli”, *Hâkimiyeti Milliye*, 6 Teşrinievvel/Ekim 1933.

⁴¹ Falih Rıfki, “Madde ve Tefsirler”, *Hâkimiyeti Milliye*, 13 Ağustos 1933. Falih Rıfki, bu yazısı ile kendisini Akın gazetesinde eleştiren Ahmet Ağaoğlu’na cevap vermek için kaleme almıştır.

⁴² Ziya Gökalp, “Hars ve Medeniyet”, *Yeni Mecmua*, Sayı: 1–67 (Ocak 1923), 23–32.

⁴³ Falih Rıfki, “6 Ok”, *Hâkimiyeti Milliye*, 29 Teşrinievvel/Ekim 1933; “Fikir ve Sanat”, *Hâkimiyeti Milliye*, 29 Teşrinievvel/Ekim 1933; “Bizim Meslekimizde”, *Hâkimiyeti Milliye*, 1 Kânunuevvel/Kasım 1933.

⁴⁴ Falih Rıfki, a.g.m., *Hâkimiyeti Milliye*, 29 Teşrinievvel/Ekim 1933.

⁴⁵ Falih Rıfki, “Davanın Tam Üstündeyiz”, *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Kânunuevvel/Kasım 1933; Falih Rıfki bu yazısını, İsmet İnönü’nün “Memleketi İmar Edecek Sermaye” *Ülkü*, Sayı: 11 (Kânunuevvel/Aralık 1933), makalesi üzerine kaleme alır. “Devlet ve Halk”, *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Kânunusani/Ocak 1934.

⁴⁶ Falih Rıfki, “Buhran ve Islahat”, *Hâkimiyeti Milliye*, 7 Teşrinievvel/Ekim 1934.

Kemalizm'in varlığını sürdürmesi, "kendi yasaları üstünde bir ahlak ve fikir disiplini kurması ve bunu vatanın canlı unsurlarına maletmesiyle"⁴⁷ mümkündür. Atay'a göre, Kemalizm Batı'nın tecrübelerinden yararlanabilir ancak, özgünlüğünü yitirmemelidir.

Falih Rıfki Atay, 1932'de İtalya ve Sovyet Rusya'ya tekrar gider. Buradaki gözlemlerine dayanarak kaleme aldığı Moskova-Roma kitabında da Kemalizm'in "durulmuş, kitaplaşmış, idareleşmiş" olmadığını aksine "yürüyen, kımlıdayan arayan, canlı ve oynak" bir ihtilal olduğunu vurgular.⁴⁸ Atay, Moskova-Roma kitabında da Kemalizm ile Faşizm ve Rus ihtilali arasındaki benzerlikler üzerinde durur: "Kemalizm'le, Faşizm arasında hususi bir yakınlık, devlet, fert ve ecnebi sermaye teşebbüslerinin üçüne de yer vermekte olmalarıdır. Kemalizm ile Leninizm arasında hususi bir yakınlık ise, her iki tarafın halk yığınları ve iktisadi inkişafı ile garp arasındaki uzun ayrılığı en kısa zamanda telafi etmek zaruretidir." Ancak Atay, tüm bu benzerlikleri ortaya koymasına rağmen daha önceki açıklamalarında olduğu gibi iktidarın amacını "davamız Amerikalaşmak, Rusyalaşmak, İtalyalaşmak, Almanyalaşmak değil, ideal Türkiye'yi yapmak"⁴⁹ sözleriyle belirterek amacın bu ideolojilerden birini almak olmadığını ortaya koyarak bir kez daha Kemalizm'in özgünlüğüne dikkat çeker.

Falih Rıfki Atay, Kemalizm'in özgünlüğü bağlamında sadece Faşizm ve Komünizm ile bir değerlendirme yapmaz. Aynı zamanda Kemalizm'i Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki ıslahatlardan da ayırır. Atay'a göre, Kemalizm İmparatorluk dönemindeki ıslahat ve reform hareketlerinden "ideal ve sistem" bakımından ve Meşrutiyet dönemindeki "üstün körü ve taklitçi ıslahatlardan" ise "milleti yaratmış"⁵⁰ olmak yönünden ayrılır. Atay'ın bu çabası aslında Kemalizm'in Meşrutiyet'in bir devamı değil, ondan bir kopuş, farklılık olduğunu ortaya koymaktır. Nitekim yazar için Kemalizm özünde bir modernleşme projesi, başarılı bir medeni millet yaratmak davasıdır.

Atay, Kemalizm'in mazlum milletler için bir örnek teşkil ettiği vurgusunu da sık sık yapar. Tüm dünyaya örnek olan Rus devrimi gibi, "Türkiye'nin kurtuluş hareketinin de mazlum insan yığınları için uyarıcı ve sarsıcı" bir etkisi olduğunu belirten Atay, tüm bu benzerliklerden daha önemli olan bir benzerliğin ise; "Rusların büyük halk yığını için Komünizm gibi yepyeni bir müesseseyi yerleştirmesi gibi Türk inkılabının da şarklı bir halk yığını içine garpcılık müessesesini"⁵¹ yerleştirmesinde görür. Atay, Rus devrimi ile Avrupa'yı da karşılaştırır: "İki büyük tecrübe, biri Garp Avrupa'sının bitmiş tecrübesi, biri Rusya'nın başlamış tecrübesi... Biz iki alemin tecrübesinden ders alacak milletler arasında bulunuyoruz. Ne sınıf kavgası arasında bocalamaktayız, ne sınıf diktatoryasına ihtiyacımız var."⁵² Genç Türkiye'nin Avrupa'nın bitmiş, demokrasi ve liberalizm gibi sakıncalı sonuçları ortada olan köhne tecrübesinden değil, genç Sovyet Rusya'nın kısa sürede halkını inşa etmesini sağlayan tecrübesinden faydalanması gerektiğini savunur. Aslında Atay, ne Komünizm ne de Faşizm ile bir ideoloji olarak ilgilenmez. O'nun tüm ilgisi her iki ülkenin de kısa süre içinde devlet ve halkı inşa etme noktasındaki metodlarıdır. Bu yıllarda temel problematiği yığın terbiyesi olan Atay, gözlemleri ile iktidara bu bağlamda yardımcı olabilecek, dönemin otoriter iki devletinden örnekler sunmaktadır. Ancak bunu yaparken her iki rejimin de bazı çekinceleri olduğunu, bundan dolayı da her ülkenin kendine özgü bir sistem geliştirmesi gerektiğini de vurgular.

Falih Rıfki Atay'ın Kemalizm tanımı çerçevesinde gündeme getirdiği bir durum da gerçek ve gerçek olmayan Kemalistler değerlendirmesidir. Bu durumu "asıl Kemalist" ve "Gaziciler" kavramlarıyla

⁴⁷ Falih Rıfki, "İnkılabın Terbiyesi", **Ulus**, 21 Şubat 1937.

⁴⁸ Atay, Moskova..., s.5.

⁴⁹ Atay, **age**, s.17-19, Falih Rıfki, "İnkılapların Mücadelesi" **Hâkimiyeti Milliye**, 17 Mayıs 1932, s.2., Atay, bu köşe yazısında Rusların "rejimlerinden öğrenmiş olmalarına rağmen" Amerikan'ın ve Almanya'nın tekniğinden yararlandıklarını belirtmektedir. Bu tespiti ile Falih Rıfki, aslında Türk inkılabının da ideolojik olarak çok farklı olsa da başarılı örneklerden yararlanması bir sakınca olmadığını ortaya koymak istemektedir. Rusya bu politikası ile halkını inşa da çok başarılı olmuştur. Çünkü "ideali heyecanlaştıran güzel sanatlar ve ideali maddeleştirecek ihtisas ve teknik bütün inşanın başına geçmiştir."

⁵⁰ Falih Rıfki Atay, "Bizim Köy", **Kadro**, Sayı: 18 (Haziran 1933), s.15-17.

⁵¹ Atay, **age**, s. 16.

⁵² Atay, **age**, s.171-172.

gündeme taşıyan Atay, asıl Kemalistlerin “Gazinin kafasını anlayanlar” olduğunu söylerken “korkudan yahut menfaatten, hatta saygıdan Mustafa Kemal’i bırakmayan, bırakamayan veya onunla ticaret eden maişet edenlerin” ise “Gazici” olduklarını yani gerçek Kemalist olmadıklarını söyler. Atay, bu grubun en büyük özelliğinin “menfaatleri için hiç olmadıkları, hiç benimsemedikleri şekillere girip, inkılapları benimsiyormuş gibi yapmaları”⁵³ olduğunu belirtir. Gerçek Kemalistlerle, gerçek olmayanların ayırımını yapan Atay, kendisinin de içinde bulunduğu gerçek Kemalistlerin ilk amacının, gençlere “tam, sert, müsamahasız, açık bir mefkûreler disiplini, bir ruhlar organizasyonu ve bir dava ahlakı”⁵⁴ vermek olduğuna dikkat çeker. Görüldüğü gibi Atay, inkılabın ideolojisinin belirlenmesi ve benimsetilmesinde ancak Mustafa Kemal’in belirlediği prensiplere gerçekten inanan gerçek Kemalistlerin görev alabileceğini belirtir. Dolayısıyla ulusun ve devletin inşası noktasında söz sahibi ve etkin olacak kişiler ancak gerçek Kemalistler olmalıdır.

Falih Rıfki Atay ve İnkılap İdeolojisinin Halka Götürülüşü

Falih Rıfki Atay’ın inşa yıllarındaki diğer etkinlik alanı ise, sistemleştirilmeye çalışılan inkılap ideolojisinin yani Kemalizm’in halka götürülmesi ve benimsetilmesidir. Atay, Kemalizm’in propagandası noktasındaki en etkili isimlerden biri olarak karşımıza çıkar. Ona bu etki imkânını Althusser’in devletin ideolojik aygıtları içinde yer verdiği gazete sağlar.⁵⁵ Dönem içindeki köşe yazıları dikkate alındığında Atay’ın iktidara yakın tüm aydınlar gibi Kemalizm’in halka götürülmesi, açıklanması ve benimsetilmesinin sağlanması noktasında önemli bir yere sahip olduğu görülür.

Halkın inkılap ideolojisi doğrultusunda Cumhuriyet yönetici elitleri öncülüğünde inşası bağlamında ilk ve öncelikli konu Atay’a göre, eğitim ve onun aracılığıyla halkın terbiyesidir. “Bir rejimi yürütmek, yerleştirmek ve esaslandırmak için” halkın terbiyesinin her tedbirden çok daha etkili olduğuna dikkat çeken Atay, terbiye meselesinin ise, Türkiye’nin en öncelikli ve zor işlerinden bir olduğunu belirtir. Yazarın halkın terbiyesi için Türkiye’nin örnek almasını istediği ülkeler Sovyet Rusya ve İtalya’dır. Özellikle “yığın terbiyesinde” en etkili metotlar yazara göre ancak Rusya’dan alınabilir. Şimdiye kadar başarılı olmadığı açık şekilde görülen “Latin terbiyesinin” terk edilmesi gerektiğini vurgulayan Atay, yeni terbiyenin ise “yığınun ve elitin” terbiye edilmesini sağlamak gibi iki amacı olması gerektiğine işaret eder.⁵⁶ Atay, halkın olduğu gibi elitin yeniden oluşturulması gerektiğini düşünür. Bu süreçte ise halkını yeniden inşa eden Sovyet Rusya ve İtalya Türkiye için iyi birer örnektir. Terbiye kavramı Atay’ın bu tarihlerde yoğun olarak dile getirdiği önemli kavramlarından biridir.

Falih Rıfki Atay’a göre, “Moskova’nın yığın terbiyesi metotları, devletçi Türk iktisatçılığı için ise Faşizm’in korporasyon metotları, yepyeni kafa ve ruhta bir cumhuriyet genci yetiştirmek için her iki inkılabın çocuk ve genç yetiştiren metotları”⁵⁷ dikkatle incelenmeli ve bu metotlardan yararlanılmalıdır.

⁵³ Falih Rıfki Atay, **Roman**, İstanbul 1932, s.164-165.

⁵⁴ Atay, **age**, s.167-168. Falih Rıfki, Roman’da bu tartışmaları yaparken, Cumhuriyet’te Peyami Safa “İnkılabın ideolojisi” başlıklı yazısıyla Kadro ile yeni bir polemik gündeme gelir. Safha kadrocuları Faşizm etkisinde olmakla ve buna da herkesin kabul edeceği bir kılıf olan Kemalizm adını verdiklerini söyleyerek eleştirir. Safa’nın eleştirilerine cevap veren Burhan Asaf, kendilerine yöneltilen hem Bolşevik hem de Türk Faşizmi yönündeki eleştirilerin yersiz olduğu üzerinde durmaktadır. Tekeli-İlkin, **age**, s. 322.

⁵⁵ Althusser, **age**, s.28-30.

⁵⁶ Falih Rıfki, “Maarifimizle Anlaşalım”, **Hâkimiyeti Milliye**, 8 Ağustos 1931; “Münevver ve Halk”, **Hâkimiyeti Milliye**, 16 Kânunusani/Ocak 1930; “İlk Tahsil”, **Hâkimiyeti Milliye**, 19 Kânunusani/Ocak 1931.

⁵⁷ Atay, **age**, s.5. Türk Aydınının Faşizm ile ilgilendiği yıllarda başta Oryantalist Ettore Rossi olmak üzere birçok Faşist aydın da Kemalizm ile yakından ilgilenmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz, Giacomo Caretto, “1930’larda Kemalizm-Faşizm-Komünizm Üzerine Polemikler, I-II”, **Tarih ve Toplum**, Sayı:17-18, (Mayıs 1985/Haziran 1985), s. 56-60; 62-65. Ancak Rossi’nin Türk inkılabı ile Faşizm arasında bazı benzerlikler kurması Kadro yazarlarından Burhan Asaf’ın eleştirilerine neden olur. Asaf, Rossi’nin Milli Kurtuluş İnkılabı’nı tarihsel sürecin doğal ve uyumlu bir sonucu olarak değil, sadece bir garplılaşma hareketi olarak değerlendirmesini eleştirir ve Türk devriminin özgünlüğünü ortaya koymaya çalışır. Bkz., Burhan Asaf, “Faşizm ve Türk Milli Kurtuluş Hareketi”, **Kadro**, Sayı:8, (Ağustos 1932), s.42-47. Caretto, Burhan Asaf’ın bu yazısının Rossi’nin görüşleri üzerinde etkili olduğunu belirtir. Caretto, Rossi’nin daha sonraki yazılarında Kemalizm ile Faşizm

Türk halkının muasır medeniyet seviyesini yakalamasını sağlayacak olan Kemalizm'in prensipleri doğrultusunda terbiyesi, bu tarihlerde Atay'ın en öncelikli problemleri arasındadır. Atay'a göre genç cumhuriyet için tam da bu noktada en iyi örnek Sovyetlerin yığın terbiye metotlarıdır.

Sovyet Rusya'nın bir yığından Sovyet vatandaşını yaratması noktasındaki başarısının sırrı Atay'a göre, “*nefis sanatları, hatipler, kitaplar, gazeteler, sokak yazıları, sinema, radyo, fotoğraf, ders ve her şeyden istifade ederek*”⁵⁸ halka ihtilalin prensiplerinin benimsetilmesidir. Atay, bu tarihlerdeki köşe yazılarında Sovyet Rusya'nın ihtilalin ideolojisini halka götürme ve benimsetme bağlamında modern cihazlardan ve güzel sanatlardan nasıl yararlandığına da değinmekte, Türk inkılabının da aynı şekilde etkili bir propaganda sürecine girmesi gerektiğine dikkat çekmekteydi.⁵⁹ Nitekim Yeni Rusya kitabında da aynı görüş üzerinde duran Atay'a göre, Sovyet yöneticiler halkı belli bir amaç etrafında toplama konusunda son derece başarılı metotlar uygulamaktadır.⁶⁰ Bu durum için en güzel örnek ise, halkın tüm sıkıntılara rağmen, beş yıllık kalkınma planına verdiği destek ve iktidarın halkı, bu desteği alacak şekilde yönlendirebilmesidir. Atay'a göre Kemalist kadro da aynen Sovyet Rusya'da ve İtalya'da olduğu gibi hem güzel sanatları hem de medeni cihazları kullanarak etkili bir propaganda yöntemi ile halkın inkılabın ideolojisi doğrultusunda terbiyesini sağlamalı, her alanda iyi hazırlanmış planlar doğrultusunda hareket etmelidir.⁶¹

Falih Rıfki Atay'a göre, “*inkılap için halkın işlenmesi*” durumu Kemalist kadro için bir zorunluluktur. Bunun için ise en etkili araç eğitim olacaktır. Hem şehirli hem de köylü halk eğitim aracılığıyla terbiye edilmelidir. Genç inkılap nesilleri modern okullarda terbiye edilirken, yetişkin halk ise, Halkevleri ve Halkodaları aracılığıyla terbiye edilmelidir.⁶² Atay'a göre, halkın terbiye edilmemesinin son derece sakıncalı sonuçları olabilir. Halkın inkılap ideolojisi doğrultusunda işlenmemesinin en büyük sakıncasının “*eski rejime bağlanmış olan sağ*” tarafından etki altında bırakılması olduğunu belirten Atay, Kemalist kadronun ilk görevinin bu duruma engel olmak olduğunu vurgular. Ancak bunun yapılabilmesi için de bu kadronun da inşası zorunludur. Çünkü yazara göre, “*vazifesiz kadro bir iskeletten*” başka bir şey değildir. Bu iskelete ancak “*iman, ilim ve disiplin*” ile bir ruh verilebilir. Atay, inkılap fırkası içinde “*demagojinin en büyük kanıtı olan demokrasi hastalığının*” önüne geçilmesi gerektiğini vurgularken, tüm dünyanın sadece ekonomik değil, demokrasi, parlamento krizi de yaşadığını hatırlatır.⁶³ Görüldüğü gibi aslında halkla birlikte Kemalist kadronun da inşası Atay'ın gündemindeki öncelikli konular arasındadır. İdeolojiji halka götürecek olan kadronun bu sorumluluk bilincinde olması gerekir.

Falih Rıfki Atay, tam da bu noktada bir öz eleştiride bulunarak SCF tecrübesinin kendilerine “*cumhuriyetçilerin vazifelerini iyi yapmadıklarını, her şeyin olup bittiği hissine kapıldıklarını*” gösterdiğine dikkat çeker.⁶⁴ Atay, durum karşısında yapılması gerekenin yeniden “*Kuvayı Milliye ruhu*” ile hareket edilmesi olduğunu düşünür. Bu heyecan tüm genç kadrolara verilmeli, cumhuriyetçiler “*vazife seferberliğini*” harekete geçirmelidir. Görüldüğü gibi SCF deneyimi hem Cumhuriyet yönetici elitleri hem de iktidara yakın aydınlar için bir şok etkisi yaratır. Halkın kısa süre içinde yeni fırkaya gösterdiği ilgi, aslında o güne kadar yapılan inkılapların halk arasında yeterince benimsenmediğinin de kanıtı idi. Bu

---

arasındaki benzerlik ve analogilerin çok geniş anlamda düşünülmesi gerektiğini ve durumların farklılığı nedeniyle benzerlikten söz edilemeyeceği ve taklidin de söz konusu olmadığını yazdığını söyler. Carretto, a.g.m., s.64.

⁵⁸ Atay, *age*, s.25.

⁵⁹ Falih Rıfki, “*Bir Komünist*”, *Hâkimiyeti Milliye*, 17 Kânunuevvel/Aralık 1930; “*Kama-Kalem*”, *Hâkimiyeti Milliye*, 24 Kânunuevvel/Aralık 1930.

⁶⁰ Atay, *age*, 25-26.

⁶¹ Falih Rıfki, “*Plan*”, *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Ağustos 1931; “*Yeni Bir Terbiye Planı*” *Hâkimiyeti Milliye*, 11 Teşrinisani/Ekim 1931; “*Neşriyat*”, *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Kânunusani/Ocak 1932., Falih Rıfki'nin İtalya ve Rusya'daki rejimlere dair değerlendirmelerini önce gazetede sonra da kitap halinde dile getirdiği günlerde, kendisi ile birlikte bu gezilere katılan Yakup Kadri de, Kadro dergisinde benzer değerlendirmelerde bulunur.

⁶² Falih Rıfki, “*Kadro*” *Hâkimiyeti Milliye*, 4 Mart 1931.

⁶³ Falih Rıfki, “*Gene Kadro*”, *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Mart 1931; “*İngiliz Demokrasisi*”, *Hâkimiyeti Milliye*, 14 Mart 1931; “*Fransız Demokrasisi*”, *Hâkimiyeti Milliye*, 14 Mart 1931; Falih Rıfki, her iki ülkede de ciddi bir demokrasi krizi yaşandığına dikkat çekmek ister. “*Sınıf Kavgası*”, *Hâkimiyeti Milliye*, 1 Nisan 1931.

⁶⁴ Falih Rıfki, “*Fırka ve Meclis*”, *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Nisan 1931.

nedenle de Atay'a göre, inkılabın ruhu aynen Sovyet Rusya'da olduğu gibi güzel sanatların her türü kullanılarak canlı tutulmalıdır.⁶⁵ Başta kitap, dergi ve gazete gibi basılı malzemeler olmak üzere, resim, müzik, heykel gibi sanat dalları ile radyo gibi modern cihazların inkılabın hizmetine sunulması gerektiğine dikkat çeken Atay'ın kendisi de özellikle gazete üzerinden inkılap ruhunun canlı tutulması için çabalar.⁶⁶ Atay, gazeteyi hem Kemalist kadroya halkın inşasında nasıl hareket etmesi, hangi metotları uygulaması gerektiğini sık sık gündeme getirerek hem de halka inkılabı anlatarak, açıklayarak etkili bir araç olarak kullanır. Böylece Atay, hem Kemalist kadronun rehavete kapılmasını engellemeye çalışmak, hem de halk arasında inkılap ruhunu canlı tutmak ister. Ancak Atay'a göre, halkın Kemalizm'in prensipleri doğrultusunda inşası bağlamında son derece etkili olan, aynı zamanda inkılabın canlılığını ve dinamizmini koruyacak propaganda araçları devletin denetiminde belli kanunlar çerçevesinde tek elden kontrol edilmelidir.⁶⁷ Atay, propaganda araçlarının da sıkı denetiminden yanadır. Kemalizm'in propagandası ancak iktidar tarafından yapılabilir.

Falih Rıfki Atay, Türk halkının Kemalizm ile büyük bir dönüşüm yaşadığını Şarklı bir toplumdaki Garplı bir topluma dönüşeceği vurgusunu sık sık dile getirir. Bu söylem, hem onun Kemalizm tanımında hem de Kemalizm'in propagandası noktasındaki önemli bir söylemidir. Atay'a göre, dönüşümün rehberi "bilenler"⁶⁸ yani aydınlar olacaktır. Aydınların en önemli görevi ise, halkın dönüşümünü sağlamaktır. Aslında Atay, bu açıklama ile aynı zamanda kendi çabasının anlamını da ortaya koyar. O da Türk halkının dönüşümü için çabalar.

Sonuç

Sonuç olarak diyebiliriz ki Falih Rıfki Atay, inşa süreci olarak verebileceğimiz 1923-1940 yılları arasında yani sistemin kendini siyasal, sosyal ve ekonomik olarak yeniden kurması sürecinde etkili isimlerden biridir. Bir aydın olarak Atay, hem 1930'lardaki Kemalizm'in sistemleştirilmesi hem de bu ideolojinin halka götürülmesi ve benimsetilmesini sağlama noktasında önemli bir yere sahiptir.

Aslında Atay, bir aydın olarak iktidar ile mevcut olan ilişkisi açısından Gramsci'nin organik aydınının özelliklerini gösterir. Gramsci'ye göre sosyo-ekonomik alanı oluşturan altyapı ile politik ve ideolojik öğelerin oluşturduğu üstyapı organik bir bütünlük içinde tarihsel bloğu yaratır. Bu iki yapı arasındaki bağı ise, ilerici sınıf adına konuşan, üreten organik aydınlar sağlar. Organik aydınların rolü ise, kültürel, siyasal ve ekonomik alanda homojen bir özbiçim kazandırmak ve toplum yaratmaktır. Kısacası kültürel ve toplumsal bir birliktelik yaratmaktır.⁶⁹ Bu bağlamda iktidar ile organik bir bağı olan Atay'ın iktidarın ideolojisi doğrultusunda ulus devletin inşa sürecindeki en önemli çabalarından biri Türk toplumunun her yönü ile homojen bir toplum olmasını sağlamaktır. İmparatorluktan ulus devlete geçişte, Osmanlı kimliğinden farklı yeni bir Türk kimliğinin oluşturulması sürecinde, türdeş bir toplum yaratılarak bu toplumun muasır medeniyet seviyesine ulaşması Atay için de en temel amaçtır. Yazar, bu sürece basın ve neşriyat faaliyetiyle etkin bir şekilde katılır.

Atay, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte Cumhuriyet paradigmasının oluşmasında olduğu gibi bunun halka götürülerek bir ulus inşa edilmesinde de etkili isimlerden biri olarak karşımıza çıkar. Sistemin kendini ideolojik olarak yeniden üretme noktasındaki en etkili ideolojik aygıtlardan biri olarak tanımlanan basın Atay'ın bu sürece etkili şekilde katılmasını sağlar. Atay, basını kullanarak, devletin ideolojisini, Althusserin ifadesiyle rıza onay kullanarak yani ideoloji kullanarak halka götürür.

⁶⁵ Atay, Roman, s.113; "Talkın", **Hâkimiyeti Milliye**, 31 Kânunusani/Ocak 1933

⁶⁶ Falih Rıfki, "Neşriyat", **Hâkimiyeti Milliye**, 11 Nisan 1933, "Fikir ve Terbiye İşleri", **Hâkimiyeti Milliye**, 18 Nisan 1933, "Ne İş Var", **Hâkimiyeti Milliye**, 31 Mayıs 1933; "İki Örnek", **Hâkimiyeti Milliye**, 25 Teşrinievvel/Ekim 1933

⁶⁷ Falih Rıfki, "Matbuat Kanunu", **Hâkimiyeti Milliye**, 2 Mayıs 1934.; "Devamlı Telkin", **Hâkimiyeti Milliye**, 20 Mayıs 1934; "Yeni Bir Kanun", **Ulus**, 19 Kanunusani 1936.

⁶⁸ Falih Rıfki, "Köy ve Devlet", **Ulus**, 30 Temmuz 1936; "Köy Terbiyecileri", **Ulus**, 19 Teşrinisani/Kasım 1936; "İlk Temeller", **Ulus**, 9 Mart 1937.

⁶⁹ Antonio Gramsci, **Aydınlar ve Toplum**, İstanbul 1998, s.20-33. Ayrıca aynı yazarın **Hapishane Defteri**, İstanbul 1997, s.39-79.

Yani halkı ikna etmek için çabalar. Dolayısıyla Althusserin bu yaklaşımı da Falih Rıfkı için uygulanabilir olmaktadır.

Atay'ın gezi yazıları da ulus devlet inşasında olduğu gibi, gezi edebiyatı açısından da son derece önemli bir yere sahiptir. Atay'ın devletin resmi görevlisi sıfatıyla katıldığı gezilerinin en temel amacı, devletin ve ulusun inşası için olduğu kadar modernleşme için de bir model arayışıdır. Farklı ülkelere ve rejimlere dair bu gözlemler ulus devletin inşa sürecinde etkili olduğu gibi, aynı zamanda cumhuriyetin gözü kulağı olma özelliği de taşır. Pek çok kişi için farklı ülkelere dair bilgilerin kaynağı, Atay'ın gezi yazıları olur. Türkiye dışındaki dünyayı hem rejim arayışı içindeki devlet yetkililerine tanıtan Atay, hem de halkı, başka dünyalardaki yaşama ayna tutarak eğitmeyi, medenileştirmeyi amaçlıyordu.

Atay'ın 1930'lu yıllardaki gezileri özellikle de Sovyet Rusya ve İtalya'da rejimin halka benimsetilmesi, halkın bu doğrultuda inşa edilmesi amacıyla yapılan propaganda faaliyetlerine dair gözlemleri kanaatimizce CHP 1931 ve 1935 yılı programlarında etkili oldu. Yazarın hem İtalya hem de Rusya'da radyo, sinema gibi kitle iletişim araçları ile kitap ve gazetenin etkili şekilde kullanılmasına ilişkin gözlemlerinin yanı sıra, her iki ülkenin de rejimlerini canlı tutmak için devrim müzeleri kurarak ve halka ideolojilerini anlatmak için özel olarak yetiştirilen görevlilerle faaliyette bulunmalarına dair ayrıntılı gözlemleri, CHF'nin programlarının benzer içerikli uygulamaları üzerinde etkili oldu.